

УДК 902:305

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2026-1-6>**Хададова Марина,**

старший викладач кафедри всесвітньої історії,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
marinahadadova@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6807-7069

Маркевич Оксана,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
oksanamarkevich@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0457-8697

ФЕМІНІСТИЧНА АРХЕОЛОГІЯ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ В ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА

У статті розглянуто основні позиції феміністичної археології як напрямку наукових досліджень. Вперше ідеї феміністичної археології були сформульовані М. Конкі та Д. Спектор, вони визначили і мету – виявлення та підтвердження присутності жінок на археологічних пам'ятках. Ідеї феміністичної археології висвітлюються у великій кількості наукових праць західних дослідниць. В основному вони присвячені аналізу отриманих результатів польових археологічних досліджень різночасових пам'яток в різних регіонах планети.

В статті схарактеризовані основні ідеї феміністичної археології, яка протистоїть традиційному, андроцентричному баченню історії. Прибічниця феміністичної археології піддають критиці традиційні гендерні моделі – активну роль чоловіка та пасивну роль жінки. Спираючись на праці західноєвропейських, американських та українських дослідниць та дослідників, авторки доводять можливість за допомогою аналізу археологічних знахідок відтворення реального становища жінок, їх ролі в економіці та соціумі від кам'яного до раннього залізного віку. При вивченні археологічних об'єктів важливо зважати на просторове розташування та розподіл артефактів, пов'язаних з жінками. Важливі також біометричні дослідження, зокрема ідентифікація жіночих відбитків пальців на керамічних виробках. Ми бачимо, що в оцінці жіночої присутності в історії слід уникати узагальнень та спрощень.

У висновку зазначимо, що фемінізм як суспільно-політичний рух мав вплив і на наукову сферу, зокрема на археологію. Насамперед жінки-археологині мали довести неспроможність андроцентричного підходу до вивчення і трактування історії людства, а також довести свою професійність і спроможність проводити самостійні дослідження. В результаті накопичено значний науковий матеріал, який дозволяє висвітлити роль жінок в різні історичні періоди як ремісниць, як мисливиць, як воїтельок.

Останнім часом до західноєвропейських дослідниць в галузі феміністичної археології долучились і українські науковиці. Цей напрям досліджень в Україні лише зароджується, але має значні перспективи. Вони полягають у переосмисленні вже накопиченого археологічного матеріалу, а також матеріалів майбутніх досліджень з позицій феміністичної археології.

Ключові слова: феміністична археологія, андроцентричний підхід, археологічний об'єкт, матеріальність гендеру.

Феміністичні напрямки досліджень у різних галузях науки виникли як засоби боротьби з патріархальними стереотипами в суспільстві в цілому та науковому зокрема. Не є винятком і археологія. Не випадково провідниця ідей феміністичної археології були активними представницями фемінізму як суспільно-політичного руху, зокрема його другої та третьої хвиль. Серед них Еріка Енгельстад, Роберта Гілкріст, Марі Луїза Стіч Соренсен, Джанет Спектор та Маргарет

Конкі. Зокрема Д. Спектор та М. Конкі сформулювали основні завдання та мету феміністичної археології, а також визначили різницю між феміністичною археологією та археологією гендеру.

Жінкам, які присвятили себе археології, у другій половині ХХ ст. необхідно було доводити свою професійну ідентичність і професійність, прагнути вийти із тіні дослідників-чоловіків, а також довести неспроможність андроцентричного підходу до вивчення та трактування минулого людства. Тож треба було за допомогою археологічних матеріалів «знайти» жінку в кожному археологічному періоді, довести її значення в соціальному, економічному та культурному житті давніх суспільств.

Ідеї феміністичної археології висвітлюються у великій кількості наукових праць західних дослідниць. В основному вони присвячені аналізу отриманих результатів польових археологічних досліджень різночасових пам'яток в різних регіонах планети. Зокрема слід відзначити дослідження Р. Хаас, Д. Ватсон та Т. Буонасера «Жінки мисливці ранньої Америки» (*Female hunters of early Americas*). Авторки доводять важливу роль жінок у полюванні на велику дичину в IX тис. до н.е. (Haas P., p. 2020).

Тема феміністичної археології розробляється також українськими дослідницями. Але наукових праць на сьогодні небагато. Проблемам вивчення гендерної археології присвячено статтю А. Вейбер (Вейбер А., 2015). Дослідниця І. Якімова присвятила своє дисертаційне дослідження феномену гендерної археології в Україні. В низці статей авторка розкрила шляхи інтеграції «жіночого елемента» в археологічну науку на прикладі біографій відомих українських археологинь другої половини ХІХ – 30-х років ХХ ст. (Якімова І., 2017). Цю тематику продовжили досліджувати Н. Шкода та А. Крилова (Шкода Н., 2023). Специфіку феміністичного підходу до наукових досліджень схарактеризувала в своїй праці В. Пугач (Пугач В. Я., 2024).

Окремо слід виділити праці, в основі яких інтерпретація археологічних джерел раннього залізного віку. Це праці О. Фіалко, присвячені скіфським жіночим похованням зі зброєю. Поховання «амазонок» ІІІ – ІV ст. авторка інтерпретувала саме з позицій феміністичної археології (Фіалко О., 2021). Сарматські жіночі поховання зі зброєю стали предметом дослідження О. Шевченко, праці якої присвячені місцю і ролі жінки в сарматському суспільстві (Шевченко О., 2017).

Слід зазначити, що дослідження з позиції феміністичної археології в Україні тільки розпочинаються, тому необхідно сформулювати основні засади і напрямки досліджень, а також методи, які дозволять «знайти жінку» і визначити її місце в давніх спільнотах. Отже, метою нашого дослідження є з'ясування особливостей феміністичного підходу до інтерпретації археологічних матеріалів та реконструкції устрою первісних суспільств.

Ідеї феміністичної археології вперше були викладені у праці «Археологія та вивчення гендеру» (*Archaeology and the study of gender*). Авторки статті Маргарет Конкі та Джанет Спектор піддали критиці практику використання сучасних норм і уявлень для давніх суспільств, зокрема у розподілі праці між жінками та чоловіками, ролі статей у виготовленні знарядь праці та ін. (Conkey M., 1984). У своїх подальших працях М. Конкі визначила мету феміністичної археології – виявлення або підтвердження присутності жінок на доісторичних пам'ятках, доведення їх участі у сферах, які традиційно пов'язували з чоловіками, як то добування каменя та виготовлення кам'яних знарядь, палеолітичне мистецтво. На її думку, в умовах узаконення ідеології гендерної нерівності, коли наука свідчить про байдужість до проблем жінок, результатом можуть бути лише андроцентричні структури знань. Альтернативою такому порядку речей може бути лише феміністичний підхід, зокрема в археології (Conkey M. W., 1997).

Характерним для андроцентричного бачення історії є ретроспективний метод, який полягає в перенесенні сучасного для дослідника способу життя та суспільних відносин в минуле. Таким чином склалися гендерні моделі: чоловік – мисливець, воїн, здійснює контакт з зовнішнім світом, ремісник що працює на обмін та ринок, важливий в економіці та торгівлі, здійснює владу; жінка – збиральниця, берегиня вогнища, народжує і виховує дітей, виготовляє речі в межах натурального господарства для потреби родини, мало контактує з зовнішнім світом, підкорюється чоловікові. Тобто існувала тенденція асоціювати жінок з домашнім середовищем, а чоловіків –

з публічним. Такими поведінковими стереотипами користувались дослідники чоловіки для інтерпретації матеріалів різних археологічних періодів (Вейбер А., 2015, с. 437–439). Отже, головним завданням феміністичної археології стає розвіювання міфу про соціальні ролі жінок і чоловіків, які ніби були історично сформовані ще в первісності.

Для феміністичної методології досліджень характерна увага до жіночого досвіду, уникання надмірних узагальнень та спрощень при вивченні та поясненні складних соціальних процесів, викриття сексистських упереджень у дослідженнях. А основними ознаками феміністичного підходу до наукового дослідження є визнання розмаїття думок в середовищі наукової спільноти задля виключення упереджень щодо змісту та результатів наукових досліджень та відкритість до критики (Пугач В. Я., 2024, с. 43–44).

«Знаходження жінок» на археологічних пам'ятках передбачає визначення їх ролі в створенні знарядь праці, керамічних виробів, демонстрацію навичок в ремеслах, які не лише забезпечували побутовими предметами власну родину, але й дозволяли створити товар для обміну або продажу. Наступна не менш важлива сфера діяльності – участь у добуванні харчових ресурсів в умовах привласнюючого або відтворюючого господарства. Ще одне важливе завдання полягає у дослідженні соціального становища жінки, допуск жінок до влади, визначення ознак жіночої еліти. Це часто відбувається через ідентифікацію жінок у престижних похованнях. «Пошук жінки» розпочинається з ідентифікації предметів, які часто пов'язані з жіночою сферою життя, вони є свідченням її присутності на пам'ятці, визначають її територію.

Данська археологиня Марі Луїза Стіг Соренсен увела у науковий обіг поняття «матеріальність гендеру» та «гендерно обумовлений об'єкт». Мається на увазі що певні будівлі або побутові речі асоціюються з певною статтю, а їх розташування може дати інформацію про місце, статус, економічну важливість їх власника чи власниці в межах конкретної будівлі чи навколишнього простору. В своїй праці «Гендерна археологія» (Gender Archaeology) дослідниця зосереджується на важливості вивчення домогосподарств – житла та господарських об'єктів, пов'язаних з ним. В його межах могли виготовлятися продукти та речі для обміну або продажу за активної участі жінок. На думку авторки, домогосподарство є частиною великої економіки, а особи що ним керують – учасники економічних відносин. Таким чином жінки були «агентами продуктивності» (Stig Sørensen M. L., 2000, p. 1–25).

При вивченні археологічних об'єктів важливо зважати на просторове розташування та розподіл артефактів, пов'язаних з жінками. Це свідчить про їх місце в житловій споруді та поза нею. Показовим є дослідження професорки класичної археології Мічиганського університету Лізи Неветт «Гендерні відносини в класичному грецькому домогосподарстві: археологічні дані» (Gender relations in the classical Greek household: the archaeological evidence). Вона розглядає архітектурні особливості грецьких приватних будинків, планування яких, на її думку, повинно було обмежити соціальні контакти жінки. Сімейні зони – гінекеї розташовувались в будинку таким чином, щоб їх мешканки ні в якому разі не пересікалися з відвідувачами та гостями, але мали можливість потрапити до господарських приміщень. Господар будинку приймав гостей на своїй половині – андроні. Якщо будинок був двоповерховим, то жінки і маленькі діти проживали на другому поверсі. Таке розташування було дуже незручним, особливо у догляді за дітьми. На таких пам'ятках приміщення, пов'язані з жіночою присутністю, визначають за предметами жіночого побуту. А сам факт подібного поділу домашнього простору підтверджує чисельні писемні свідчення про залежну роль і місце жінки в грецькій родині (Nevett L. K., 1995, p. 364–381).

Не менш важливим є вивчення поховального інвентарю, який дозволяє не лише проілюструвати поховальну обрядовість, але й реконструювати соціальні відносини в суспільстві. Прикладом зміни уявлень про участь жінок у добуванні їжі стали дослідження поховальних пам'яток Віламая Паджа в Андах, проведені американськими археологами та антропологами Ренделом Хаасом, Джеймсом Ватсоном, Теммі Боунасеро. Пам'ятка датувалась IX тисячоліттям до н.е. В ході розкопок 2018 року було досліджено п'ять поховальних ям з рештками

6 людей, зібрано близько 20 000 артефактів. Самим несподіваним виявилось поховання молодої жінки 17–19 років. В її могилі знайшли комплект мисливських знарядь для полювання на велику дичину, серед якого кам'яні наконечники, атлатль (пристосування для метання списа), знаряддя для білування тварин.

В подальшому виявили ще ряд поховань жінок-мисливиць з відповідним інвентарем. Таких поховань було 11 із 27. Це вказує на те, що від 30% до 50% жінок на вказаній території у вказаний час брали активну участь у полюванні на великих тварин. У підсумку дослідники зробили висновок, що полювання в IX тис. до н.е. було гендерно нейтральним (Naas P., 2020). З позиції феміністичної археології це вказує на велике значення жінок як активних постачальниць харчових ресурсів в умовах привласнюючого господарства. До речі, роль жінок на ранньому етапі впровадження землеробства ніколи не бралась під сумнів. За моделлю переходу до відтворюючого господарства землеробство постало із збиральництва, яке, згідно андроцентричних поглядів, було основним жіночим внеском до харчових ресурсів громади.

Найбільш інформаційним матеріалом з археологічної пам'ятки є керамічний посуд або його фрагменти. Використовували його як жінки, так і чоловіки, але важливіше визначити, хто його виготовляв. Вважається, що простий посуд для домашнього господарства виготовляли жінки, а більш якісну кераміку в умовах майстерень – лише чоловіки. Хоча припускають, що у підготовчих процесах брали участь жінки і діти.

Активну участь жінок у виробництві кераміки вдалося засвідчити за допомогою біометричних досліджень. Вони полягають у виявленні відбитків пальців гончарів на поверхні кераміки, залишених в процесі її виготовлення. На сьогодні є ряд досліджень відбитків пальців на кераміці різних історичних періодів з різних континентів, які свідчать, що на ранніх етапах це ремесло було гендерно нейтральним. Зокрема Джон Кантер дійшов такого висновку у процесі дослідження гофрованої кераміки X ст. з пам'яток предків пуебло в каньоні Чако на південному заході США (Kanter J., 2019).

Важливим напрямком феміністичної археології є акцентування уваги на нетрадиційних, з погляду андроцентристської історії, жіночих ролях мисливиць або воїтельок. Розповіді про амазонок ще з античності вважались міфами, але археологічні дослідження доводять протилежне.

Цікавий матеріал до теми жіночої войовничості надають розкопки курганів степової та лісостепової зони Північного Причорномор'я. Американська дослідниця Джаннін Девіс-Кімбелл підсумувала результати досліджень 50 сарматських курганів раннього залізного віку в Україні та визначила наявність нетипових гендерних ролей. Так, серед чоловічих поховань були чотири безінвентарних поховання чоловіків з дітьми. А різноманіття жіночих поховань дозволило авторці їх класифікувати. Аналізуючи поховальний інвентар та облаштування поховальної споруди Д. Девіс-Кімбелл виділила поховання «домашніх» жінок, жриць та жінок-воїнів. В похованнях останніх, нарівні зі звичайними жіночими речами, знаходились предмети озброєння – мечі, кинджали, комплекти бронзових наконечників стріл, точильні камені. Аналіз травм скелетів жінок доводить, що вони займались тими самими видами діяльності, що і чоловіки-воїни (Davis-Kimball J., 1997, p. 44–48).

Більш докладно скіфських амазонок досліджує відома українська археологиня Олена Фіалко. За її даними, на території Європейської Скіфії відомо 130 поховань VII–IV ст. до н.е. які належать озброєним жінкам. Вони складають ¼ кількості всіх скіфських поховань зі зброєю у вказаному регіоні. Поховальний інвентар та характер поховальних споруд також дозволяє виділити в середовищі амазонок п'ять соціальних прошарків: рядові дружинники, успішні воїни, знатні амазонки, командуючі або лідери, охоронці з почту. Всі вони – активні учасниці бойових дій. Більшість мали за життя поранення, деякі стали причиною смерті. Найчастіше фіксуються ураження стрілами, втрата чи перелом кінцівок, рубані рани черепа. Вік похованих – від 18 до 45 років. Авторка звертає увагу на те, що озброєні жінки посідали рівне з чоловіками місце в суспільстві, були незалежними. Всі амазонки були поховані за традиційним для скіфських

воїнів обрядом з особистою зброєю, з дотриманням ритуалів та почестями (Фіалко О., 2015, с. 51–53). Результати вказаних досліджень зайвий раз демонструють невідповідність історичної дійсності андроцентричним гендерним моделям.

Отже, у підсумку зазначимо, що під впливом феміністичних ідей ХХ ст. виникає ряд наукових напрямків досліджень, спрямованих на спростування патріархальних стереотипів історії людства. Серед них чільне місце займає феміністична археологія. Жінки-археологині поставили собі за мету боротьбу з антропоцентричним поглядом на історію людства. Натомість прибічниці феміністичної археології запропонували свій погляд, в основі якого – інтерпретація археологічних матеріалів та їх переосмислення з жіночої точки зору. Це дозволило спростувати сталі гендерні моделі щодо соціальної ролі жінки в різні періоди історії, зокрема ідентифікувати їх як ремісниць, як мисливиць, як воїтельок.

Список літератури

- Вейбер А., 2015. Погляд на проблеми вивчення гендерної археології крізь призму наукових підходів. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Вип. 19. Львів. 437–441.
- Пугач В. Я., 2024. Специфіка феміністичного підходу до наукових досліджень. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. Т. 13. Київ. 34–44.
- Фіалко О. Є., 2015. Чи воювали скіфські амазонки? *Магістеріум. Археологічні студії*. Вип. 60. Київ. 51–55.
- Фіалко О. Є., 2021. Могили скіфських амазонок: типологія та конструктивні особливості. *Археологія та давня історія України*. №2. Київ, 138–156.
- Шевченко О., 2017. Жіночі поховання з предметами озброєння у сарматів Північного Причорномор'я. *Емінак*. №3 (19). Т. 2. 26–32.
- Шкода Н. А., 2023. Крилова А. М. Діяльність українських жінок-археологів у другій половині ХІХ – 30-х рр. ХХ ст.: історіографічний огляд проблеми. *Вчені записки ТНУ імені Вернадського. Серія: Історичні науки*. Т. 34 (73). №1. 281–288.
- Якімова І., 2017. Конструювання жінками-археологами нової професійної ідентичності (за матеріалами архівних джерел). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Вип. 21. Львів. 59–66.
- Conkey M., 1984. Spector J. D. Archaeology and the study of gender. *Advances in Archaeological Method and Theory*, Vol. 7. New York. 1–38. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://web.stanford.edu/class/ihum42/archgender.pdf> (24. 02. 2026)
- Conkey M. W., 1997. Gero J. M. Programme to practice: Gender and feminism in archaeology *Annual review of anthropology*. 411–437. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev.anthro.26.1.411#right-ref-b55> (24. 02. 2026)
- Davis-Kimball J., 1997. Women Warriors of the Eurasian Steppes. *Archaeology*, 50 (1). 44–48. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://archive.org/details/davis-kimball-littleton-1997-women-warriors/page/44/mode/2up> (24. 02. 2026)
- Haas P., 2020. Watson J., Buonasera T., Southon J., Chen J., 2020. Female hunters of early Americas. *Science Advance*. Vol. 6. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.abd0310?_cf_chl_tk=UrB4_m4ffwQ0GvoOq9hj4KnQXc68Xx5.Md8M_dFwxwY-1772210346-1.0.1.1-9mNH6kWZP_NPRBwNZxNWQgA7ufs8LMv5QpPN3Zq4hqY (24. 02. 2026)
- Kanter J., 2019. McKinney D., Pirson M., Wester S. Restructuring sexual divisions of labor from fingerprints on Ancestral Puebloan pottery. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116 (25). [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31160450/> (24. 02. 2026)
- Nevett L. K., 1995. Egender relations in the classical Greek household: the archaeological evidence. *Annual of British School at Athens*. Vol. 90. 363–381. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/2572CF1E443F216353F7A132F58FA_683/S0068245400016257a.pdf/gender-relations-in-the-classical-greek-household-the-archaeological-evidence1.pdf (24. 02. 2026)
- Stig Sørensen M. L., 2000. Gender Archaeology. Cambridge. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://download.e-bookshelf.de/download/0003/7831/67/L-G-0003783167-0002329198.pdf> (24. 02. 2026)

FEMINIST ARCHAEOLOGY: RECONSIDERING GENDER ROLES IN HUMAN HISTORY

The article examines the main positions of feminist archaeology as a direction of scientific research. For the first time, the ideas of feminist archaeology were formulated by M. Konki and D. Spector; they also formulated the goal – to identify and confirm the presence of women at archaeological sites. The ideas of feminist archaeology are covered in a large number of scientific works by Western researchers. They are mainly devoted to the analysis of the results of field archaeological research of different time sites in different regions of the planet.

The article characterizes the main ideas of feminist archaeology, which opposes the traditional, androcentric vision of history. Supporters of feminist archaeology criticize traditional gender models – the active role of men and the passive role of women. Based on the work of Western European, American and Ukrainian researchers, the authors prove the possibility of recreating the real position of women, their role in the economy and society from the Stone Age to the Early Iron Age, through the analysis of archaeological finds. When studying archaeological sites, it is important to consider the spatial location and distribution of artifacts associated with women. This indicates their place in the residential building and outside it. Biometric studies are also important. We see that in assessing the female presence in history, generalizations and simplifications should be avoided.

In conclusion, we note that feminism as a socio-political movement also had an impact on the scientific field, in particular on archaeology. First of all, women archaeologists had to prove the failure of the androcentric approach to the study and interpretation of the history of mankind, as well as to prove their professionalism and ability to conduct independent research. As a result, a significant amount of scientific material has been accumulated, which allows us to highlight the role of women in different historical periods as artisans, as hunters, as warriors.

This area of research is only just beginning in Ukraine, but it has significant prospects for rethinking the already accumulated archaeological material.

Key words: *feminist archaeology, androcentric approach, archaeological object, materiality of gender.*

References

- Veyber A., 2015. Pohlyad na problemy vyvchennya hendernoyi arkheolohiyi kriz pryzmu naukovykh pidkhodiv [A look at the problems of studying gender archaeology through the prism of scientific approaches]. *Materialy i doslidzhennya z arkheolohiyi Prykarpattya i Volyni*. Vyp. 19. Lviv. 437–441. (In Ukrainian).
- Puhach V. Ya., 2024. Spetsyfika feministychnoho pidkhodu do naukovykh doslidzhen'. [The specifics of the feminist approach to scientific research]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiya ta relihiyeznavstvo*, T. 13. Kyiv. 34–44. (In Ukrainian).
- Fialko O. Ye., 2015. Chy voyuvaly skifski amazonky? [Did the Scythian Amazons fight?]. *Mahisterium. Arkheolohichni studiyi*. Vyp. 60. Kyiv. 51–55. (In Ukrainian).
- Fialko O. Ye., 2021. Mohyly skifskykh amazonok: typolohiya ta konstruktyvni osoblyvosti. [Graves of the Scythian Amazons: typology and structural features] *Arkheolohiya ta davnya istoriya Ukrayiny*, №2. Kyiv. 138–156. (In Ukrainian).
- Shevchenko O., 2017. Zhinochi pokhovannya z predmetamy ozbroynennya u sarmativ Pivnichnoho Prychornomor'ya. [Women's burials with weapons among the Sarmatians of the Northern Black Sea Region]. *Eminak*. №3 (19). T. 2. 26–32. (In Ukrainian).
- Shkoda N. A., Krylova A. M., 2023. Diyalnist ukrayinskykh zhinok-arkheolohiv u druhiy polovyni 19 – 30-kh rr. 20 st.: istoriohrafichnyy ohlyad problemy. [The activities of Ukrainian women archaeologists in the second half of the 19th – 30s of the 20th century: a historiographical review of the problem]. *Vcheni zapysky TNU imeni Vernadskoho. Seriya: Istorychni nauky*. T. 34 (73). №1. 281–288. (In Ukrainian).
- Yakimova I., 2017. Konstruyuvannya zhinkamy-arkheolohamy novoyi profesiynoyi identychnosti (za materialamy arkhivnykh dzherel). [Construction of a new professional identity by women archaeologists (based on archival sources)] *Materialy i doslidzhennya z arkheolohiyi Prykarpattya i Volyni*, Vyp.21. Lviv. 59–66. (In Ukrainian).

Conkey M., 1984. Spector J. D. Archaeology and the study of gender. *Advances in Archaeological Method and Theory*, Vol. 7. New York. 1–38. [Online]: Available from: <https://web.stanford.edu/class/ihum42/archgender.pdf> [Accessed: 24. 02. 2026] (In English).

Conkey M. W., 1997. Gero J. M. Programme to practice: Gender and feminism in archaeology *Annual review of anthropology*, 411-437. [Online]: Available from: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev.anthro.26.1.411#right-ref-b55> [Accessed: 24. 02. 2026] (In English).

Davis-Kimball J., 1997. Women Warriors of the Eurasian Steppes. *Archaeology*, 50 (1). 44–48. [Online]: Available from: <https://archive.org/details/davis-kimball-littleton-1997-women-warriors/page/44/mode/2up> [Accessed: 24. 02. 2026] (In English).

Haas P., 2020. Watson J., Buonasera T., Southon J., Chen J., 2020. Female hunters of early Americas. *Science Advance*. Vol. 6. [Online]: Available from: https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.abd0310?_cf_chl_tk=UrB4m4ffwQ0GvoOq9hj4KnQXc68Xx5.Md8M_dFwxwY-1772210346-1.0.1.1-9mNH6kWZP_NPRBwNZxNWQgA7ufs8LMv5QpPN3Zq4hqY [Accessed: 24. 02. 2026] (In English).

Kanter J., 2019. McKinney D., Pirson M., Wester S. Restructuring sexual divisions of labor from fingerprints on Ancestral Puebloan pottery. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116 (25). [Online]: Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31160450/> [Accessed: 24.02.2026] (In English).

Nevett L. K., 1995. Egender relations in the classical Greek household: the archaeological evidence. *Annual of British School at Athenes*, Vol. 90. 363–381. [Online]: Available from: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/2572CF1E443F216353F7A132F58FA683/S0068245400016257a.pdf/gender-relations-in-the-classical-greek-household-the-archaeological-evidence1.pdf> [Accessed: 24. 02. 2026] (In English).

Stig Sørensen M. L., 2000. *Gender Archaeology*. Cambridge. [Online]: Available from: <https://download.ebookshelf.de/download/0003/7831/67/L-G-0003783167-0002329198.pdf> [Accessed: 24. 02. 2026] (In English).

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.05.2026